

O nauczaniu języka polskiego na Syberii

„Nie uczcie języka - lecz stwórzcie warunki dla jego zdobywania”

Wilhelm Humbolt

W ostatnich czasach wzrosło zainteresowanie językiem polskim w Rosji, co należy wiązać ze wzrostem aktywności niezwykle liczebnej polskiej diaspory, na rzecz krzewienia macierzystej kultury i języka. Polskie narodowe organizacje powstałe na Syberii po 1990 roku, za pierwszy i najważniejszy cel obierają organizację szkół i nauczanie języka polskiego. Oprócz tego organizują lekcje muzyki, choreografii, historii polski i kultury.

Język polski wykładany obecnie w siedemdziesięciu ośrodkach polonijnych na Syberii. Na uniwersytetach w instytutach filologicznych wykłada się go jako jeden z języków słowiańskich. W szkołach nauczanie języka polskiego prowadzi się w słowiańskich i humanistycznych gimnazjach i liceach, a także w instytucjach uzupełniających wykształcenie i ogólnokształcących szkołach jako fakultet.

Język polski staje się nie tylko znakiem pochodzenia ale i zainteresowaniem u wszystkich uczących się języka polskiego, przybliża kulturę słowiańskich narodów i ich współczesną historię.

Nasilający się interes współczesnych Polaków i osób polskiego pochodzenia wobec języka i tradycji swoich przodków jest uwarunkowany:

Z jednej strony takie zainteresowanie zostało uwarunkowane historycznie i wynika z dążenia wszystkich narodów żyjących w dawnym ZSRR do rozwijania tradycji kulturowych i językowych. Sybiracy, to ludzie, których pradiadowie zostali wypędzeni ze swojej ojczyzny 150-200 lat temu i język i tradycja już się bardzo zatarły, a ludzie w wielkim stopniu z asymilowali się z miejscowymi.

Z drugiej strony rosnące zainteresowanie państwa polskiego polonią wschodnią. Wspieranie jej finansowo, organizacja obozów i kolonii językowych dla dzieci, umożliwienie nieodpłatnego studiowania na polskich wyższych uczelniach i odbywanie stażów zawodowych.

Ministerstwo Edukacji i Sportu RP na mocy porozumienia z Ministerstwem Oświaty Federacji Rosyjskiej, co roku deleguje nauczycieli z Polski do pracy na Syberii w polskich szkołach niedzielnych.

W ostatnich latach przy wsparciu finansowym Senatu RP, różne fundacje wspierające Polaków na wschodzie starają się zabezpieczyć wszystkich potrzebujących edukacyjnej pomocy, finansują programy i wydawanie podręczników do nauczania języka polskiego wśród Polaków rosyjskojęzycznych. Co przyczynia się do coraz dynamicznego działania organizacji polonijnych na Wschodzie skupiających nauczycieli to one właśnie (dzięki kompetentnie sformułowanemu zakresowi oczekiwań w stosunku do Ministerstwa Edukacji Narodowej) stają się dla resortu partnerami w koordynowaniu pomocy merytorycznej dla szkolnictwa polskiego na Wschodzie.

Sieć placówek oświaty polskiej na Wschodzie tworzą: szkoły prowadzące nauczanie języka polskiego na zajęciach fakultatywnych, kółkach zainteresowań i na kursach przygotowujących młodzież do studiów w Polsce; szkoły przyparafialne prowadzą obok katechezy nauczanie języka ojczystego (Polskiego); szkoły sobotnio-niedzielne. Nauczanie języka polskiego odbywa się na różnych poziomach i obejmuje: nauczanie w klasach, gdzie język polski jest wykładany jako przedmiot do wyboru lub jako drugi język, nauczanie fakultatywne i w kółkach zainteresowań. Duże rozproszenie Polaków, słabsza aktywność społeczna, charakteryzująca środowiska Polaków powodują, że wyjście poza system nauczania fakultatywnego i podniesienie poziomu nauczania języka polskiego jest bardzo trudne. Sytuacja ta się zmienia na lepsze, ponieważ środowiska polskie coraz sprawniej organizują się, tworząc federacje związków i stowarzyszeń, wyłaniając organizacje oświatowe lub nauczycielskie, które troszczą się o bazę lokalową i odpowiednią liczbę godzin języka polskiego w programach szkolnych. Dotychczasowa praktyka i możliwości wymogły sformułowanie kilku zasadniczych kierunków działań Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Pomoc MEN polega przede wszystkim (jak już wspominałem wyżej) na: kierowaniu nauczycieli z Polski do pracy dydaktycznej na Wschodzie; organizowaniu pomocy metodycznej dla zamieszkałych za granicą nauczycieli języka polskiego lub innych przedmiotów poprzez organizowanie kursów doskonalących; wyposażaniu placówek nauczania języka polskiego w podręczniki, pomoce dydaktyczne, czasopisma; organizowaniu wypoczynku letniego dla dzieci pochodzenia polskiego; kształceniu studentów polskiego pochodzenia na uczelniach w Polsce (w ramach stypendiów Ministra Edukacji Narodowej); organizowaniu w Polsce wakacyjnych i semestralnych praktyk językowych dla studentów kierunków pedagogicznych i

polonistycznych zagranicznych uczelni; promocji języka polskiego jako obcego w zagranicznych ośrodkach akademickich.

Podstawowym przedmiotem troski organizacji polonijnych w Rosji jest obecnie sprawa oświaty. O czym świadczą liczne konferencje odbywające się w różnych środowiskach naukowych w Rosji.

Uczestnicy tych konferencji coraz częściej uznają, że oświata ma stanowić główny kierunek działalności polonijnej w Rosji. Jest ona podstawowym środkiem prowadzącym do odradzania się tożsamości narodowej, poznania dziejów ojczystych i kultury rodzimej. Działalnością edukacyjną ma być objęta zarówno młodzież jak i starsze pokolenie rodaków. Wynikiem tych konferencji jest podjęcie działań prowadzących do powstania Polonijnego Centrum Metodycznego w Moskwie i Abakanie (Syberia); powołania rosyjsko-polskiej komisji metodologicznej dla opracowania jednolitego programu nauczania języka polskiego, historii, geografii i literatury; ustalenia modelu szkoły polonijnej, działającej przy rosyjskiej szkole ogólnokształcącej.

Wiele uwagi poświęca się również sprawom współpracy Kongresu Polaków w Rosji z instytucjami i organizacjami w Kraju i z Polonią Świata.

Obok szeregu innych postulatów dotyczących działalności oświatowo-kulturalnej i organizacji polonijnych w Rosji, uczestnicy jednej z Konferencji zwrócili się do Delegatury Apostolskiej dla Katolików Rosji Europejskiej i Wschodniej w Moskwie a także do Władz Kościelnych w Polsce z prośbą o zapewnienie nauczania religii w szkołach parafialnych oraz odprawiania nabożeństw w języku polskim.

Podjęcie kroków w celu powstania europejskiej organizacji nauczycieli polonijnych, która przejmie inicjatywę zwoływania konferencji nauczycielskich i umożliwi wymianę doświadczeń oraz doskonalenie kwalifikacji; nowelizację rządowej ustawy o równoważności dyplomów i wykształcenia; uaktualnienie polsko-rosyjskiego porozumienia dotyczącego powołania dwustronnej polsko-rosyjskiej komisji do spraw nauczania języka polskiego w Rosji; lepsze wyposażenie szkolnych ośrodków nauczania języka polskiego w sprzęt komputerowy, wyposażenie bibliotek, zapewnienie kursów metodycznych nauczycielom, kontynuowanie działalności Letniej Szkoły Kultury i Języka Polskiego dla dzieci i młodzieży polonijnej w Rosji; regulację prawną sytuacji obywateli polskich od urodzenia zamieszkujących w Rosji.

Sprawa utrzymania tożsamości narodowej wyrażanej w języku ojczystym, podtrzymywanie kultury i tradycji polskiej, to zagadnienia, które obecnie zajmują

wiele miejsca w działalności organizacji polonijnych i są nieodłącznym tematem wielu spotkań oświatowych w kraju i za granicą.

Wszystkie przytoczone dane liczbowe pochodzą z roku 2000-2005 z ankiet nadesłanych do redakcji pisma „Rodacy” oraz Archiwum KNNO (Polonia Republiki Chakasja (m. Abakan)).

Z analizy ankiet wynika, że wszystkie szkoły zaczynały tak samo. W pierwszych latach nauka języka polskiego prowadzona była wspólnie dla dzieci i dorosłych (jak pokazało doświadczenie w latach następnych, nie było to zbyt korzystne zarówno dla jednych tak i drugich). W latach późniejszych podjęto starań do tworzenia oddzielnych klas dla dzieci i dorosłych. W miarę upływu lat wydłużano również okres trwania nauki, obecnie wynosi on 5 lat.

W większości wypadków pedagodzy korzystają na lekcjach z kilku pozycji książkowych. Wszyscy nauczyciele posługują się programami autorskimi. Dominuje indywidualne podejście do ucznia, co sprzyja szybszemu przyswojeniu materiału przez uczących się.

Należy podkreślić, że w procesie nauczania bardzo wyraźnymi elementami są: przejawiana przez ucznia chęć opanowania języka, odpowiedzialny stosunek nauczyciela do swoich obowiązków, a także zaufanie i wzajemne zrozumienie między uczestnikami procesu dydaktycznego.

Wśród uczniów i słuchaczy istnieje chęć poznania nie tylko języka, ale również polskich tradycji i zwyczajów.

Grupy aktorskie i zespoły folklorystyczne są rodzajem swoistego eksperymentu – nauka języka odbywa się tu poprzez działania artystyczne. Można stwierdzić, że zajęcia teatralne wyraźnie ułatwiają przyswajanie języka.

Nauczanie języka i innych przedmiotów jest prowadzone według programów przekazanych przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli zgodnych z rekomendacjami metodycznymi katedry języków słowiańskich Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu im. Łomonosowa oraz programów autorskich.

Podręczniki do szkół dostarcza Ministerstwo Edukacji i Sportu RP przez Fundację „Oświata Polska za granicą”.

Obecnie na Syberii języka polskiego uczy się ponad 500 dzieci polonijnych w systemie szkolnym (jako fakultet) oraz w szkołach sobotnio-niedzielnym i parafialnym. Są oni uczeni przez blisko 30 nauczycieli polonijnych (obywateli

Federacji Rosyjskiej) i 7 nauczycieli z Polski skierowanych przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.

Specyfiką nauczania języka polskiego w Rosji jest to, że dla większości młodzieży i dzieci jest to język obcy. Wyjątkiem jest jedynie kilka istniejących dotąd polskich wiosek, takich jak np. Znamienka w Chakasji i Wierszyna w obwodzie irkuckim.

Dokładniejszy obraz rzeczywistego stanu omawianych zagadnień może naszkicować opisany poniżej przykład.

Jeden z prężnie działających ośrodków polonijnych na Syberii mieści się w Tomsku.

Szkoła powstała w 1990 roku przy Polskim Stowarzyszeniu Oświatowo - Kulturalnym „Latarnik” od początku prowadzona była przez nauczycielki skierowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Uczęszcza do szkoły co rocznie około 50 dzieci i 20 osób dorosłych.

Oprócz tego od 1995 roku zajęcia prowadzone są w szkołach państwowych. Pracują w nich etatowi pedagodzy (miejscowi a lekcje polskiego mieszczą się w programie pracy szkół.

W 4 szkole nauka języka polskiego odbywa się po 2 godziny tygodniowo, od szóstej klasy wprowadzono nauczanie krajowstwa a od siódmej klasy naukę historii Polski. Uczniami są dzieci w większości z polskimi korzeniami.

W 16 szkole nauka odbywa się w klasach słowiańskich (polsko-ukraińskich), od klasy piątej do klasy jedenastej. W chwili obecnej w szkole uczy się 80 osób.

W 50 szkole język polski prowadzony jest w formie zajęć fakultatywnych, uczestniczy w nich 18 uczniów. Na bazie tejże szkoły działa młodzieżowy Teatr Polski „Baśń”.

W 29 gimnazjum w grupie dziecięcej, odbywają się zajęcia muzyczne mające na celu zapoznanie z folklorem polskim. Przy szkole funkcjonuje zespół folklorystyczny „Mazowsze” składający się z 14 osób.

Ponadto zajęcia prowadzone są przy Polskim Narodowym Centrum „Orzeł Biały”. Do szkoły uczęszcza około 80 osób w wieku od 11 do 82 lat. Rodzice przychodzą tu na lekcje wraz ze swoimi pociechami.

Na Tomskim Uniwersytecie Pedagogicznym nauczanie języka polskiego prowadzone jest od 1995 roku. Język polski wchodzi w skład dyscyplin Katedry Filologii Słowiańskiej. Stanowi on dodatkową specjalność. Po ukończeniu studiów absolwenci otrzymują dodatkowy wpis w dyplomie „specjalność język polski” co uprawnia ich do nauczania tego języka w szkołach.

Uniwersytet w Tomsku jest jedyną uczelnią wyższą na Syberii kształcąca przyszłych nauczycieli języka polskiego. W roku akademickim 2005-2006 jest 114 studentów, którzy wybrali dodatkową specjalność „język polski”:

II rok – 26 studentów (dwie grupy)

III rok – 52 studentów (cztery grupy)

IV rok – 19 studentów (jedna grupa)

V rok – 17 studentów (jedna grupa).

Specjalność obejmuje następujące dyscypliny:

Dyscyplina	Semestr	Ilość godzin
Wprowadzenie do filologii słowiańskiej	III	36
Język polski	IV-X	484
Historia i literatura polska	VII	36
Krajoznawstwo	VIII	48
Metodyka nauczania języka polskiego	VIII	24
Razem:		602 godziny

Osoby osiągające szczególnie dobre wyniki w nauce kierowane są na praktyki językowe do Krakowa, Lublina, Wrocławia, Warszawy i innych miast. Powstają tu prace dyplomowe z językoznawstwa porównawczego.

W Tomsku są dwa zespoły folklorystyczne: „Spotkania” (12 członków – dorośli), „Łowiczanka” (15 osób - młodzież) oraz grupa taneczna „Mazowsze” (dzieci: 12-15 lat).

Stowarzyszenie opiekuje się również szkołą we wsi Białystok. Nauczanie języka polskiego odbywa się co miesiąc przez tydzień (grupa nauczycieli dojeżdża z

Tomsku) w miejscowej średniej szkole. Czterdziestu uczniów podzielonych jest na 4 grupy.

Bibliografia

1. Aktualny stan nauczania języka polskiego na Syberii (red. S. Leonczyk), Abakan 2002.
2. Badania własne autora.
3. <http://www.codn.edu.pl>
4. <http://www.pcn.lublin.pl>
5. <http://www.rodacy.ru>
6. Naukowy Archiwum KNNO Polonia Republiki Chakasja (m. Abakan) Fond materiałów naukowych.